

ВОЛОДИМИР МЕЛЬНИЧАЙКО
/Тернопільський педінститут /

ЛІНГВІСТИЧНІ ІНТЕРЕСИ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Володимир Михайлович Гнатюк увійшов в історію української науки і культури як фольклорист, етнограф, літературознавець і громадсько-культурний діяч, активний учасник і один з організаторів українського літературного процесу кінця XIX – початку XX століття.

Як збирач і видавець фольклорних та етнографічних матеріалів з різних регіонів Західної України, як один з редакторів "Українсько-руської видавничої спілки", один з редакторів "Літературно-наукового вісника" та "Етнографічного збірника", В.Гнатюк не міг стояти осторонь мовних проблем свого часу.

Однією з таких проблем було окреслення границь українського мовного ареалу, особливо на словацько-українському етнографічному пограниччі. Простежуючи зв'язок закарпатських та північноукраїнських говорів, В.Гнатюк відстоє думку про належність західних русинів до українців /"Словаки чи русини", "Чи бачванський говір словацький?", "Русини Пряшівської єпархії і їх говори" тощо/, виділяє дві групи говорів – руснаків /українські/ та слов'яків /змішані українсько-словацькі/.

Не залишаючись в рамках суто лінгвістичних проблем, В.Гнатюк виступає за зміцнення зв'язків з іншими народами – словаками, чехами, поляками, росіянами, рідуче відкидаючи при цьому будь-які намагання фальсифікувати фольклорні тексти, нівелювати їх діалектні особливості, втручатися в художню творчу, поезику на посередництво між тою чи іншою культурою /зокрема, російською, як це робили москвофіли/ і "некультурним українством". Характерна

послідовна орієнтація дослідника на широкі верстви народу, а не на значною мірою змадяризовану інтелігенцію, яка "тільки часом говорить по-руськи з селянином".

Будучи переконаним інтернаціоналістом, учений схвально ставиться до міжнаціональних контактів /поляки співають руські обрядові пісні, а русини польські/, з чим намагається знайомити людей з боротьбою інших слов'янських народів за збереження своїх мов і культур і, як патріот свого народу, прагне спричинитися цим "до розбудження між ними народного почуття".

Другого лінгвістичною проблемою, що хвилювала В.Гнатюка, було вироблення єдиної української літературної мови і єдиного українського правопису, які сприяли б згуртуванню українців, розділених державними кордонами, в єдину цілість. Показовою в цьому відношенні з його невеличка стаття "Чи можливе тепер у нас уодностайненє літературної мови і правописи" /1911 р./.

Наскільки важливою була ця проблема, можна судити з матеріалів тодішньої періодики: "У кожного вчителя своя осібна граматика, кожний має свою особну термінологію, кожний каже писати його власною правописом"; "годі найти двох письменників або двох мовознавців, що згідно визнавали б той самий правопис, ту саму граматику"; "в одній тільки Галичині ... вживається нині аж чотирьох... відмін української правописи"; "часто той самий часопис в тому самому числі грішить проти послідовности".

Усвідомлюючи, що "утворення спільної літературної мови - це природне змагання кожного культурного, національно-свідомого народу", В.Гнатюк розглядає умови, в яких проходить цей процес у Східній і Західній Україні.

На думку автора, уніфікація мовних норм має спиратися на міцну наукову основу: "Хто хоче поправно писати, мусить знати теоретично і практично фонологію, флексію, синтаксу і лексику

даної мови, інакше - мусить знати всесторонньо мову".

При виборі того чи іншого з наявних у мові варіантів учений вважає за необхідне враховувати, з яких джерел узяті слово чи вираз, наскільки кожен з них поширений у мовленнєвій практиці і продуктивний у творенні похідних лексем, зіставляти з аналогічними формами інших слів, "прикликати на поміч історію нашої мови". Усі ці критерії нормативності стисло аргументовані і проілюстровані прикладами /хоч не всі міркування автора підтвердилися подальшим розвитком української літературної мови, але, безсумнівно, заслуговують на увагу/.

Вважаючи, що літературна мова формується на основі певного діалекту, В.Гнатюк разом з тим стверджує, що жоден з діалектів не може замінити літературної мови - "він занадто бідний, щоб міг доставити всі поняття, потрібні культурним людям". Тому літературна мова вбирає в себе елементи, узяті з інших діалектів і з інших мов, а також "утворені самостійно на загальних основах мови".

Актуальним^и на той час були і застереження проти вузьких діалектизмів /"їх можна, на думку автора, вживати лише місцево, в популярних виданнях, або в белетристиці для надання творчості спеціальної закраски"/, проти калькованих конструкцій, які "можуть надовго засмітити літературу"; "коли проти них ніхто не виступить".

Багато мовознавчих питань, які хвилювали В.Гнатюка, не втратили актуальності і сьогодні, коли має вводитися новий варіант українського правопису, коли новостворені періодичні видання нерідко також, як це було сто років тому, вводять власні мовні норми, коли, що найголовніше, знову робляться спроби протиставити різні регіони України і розчленовувати український народ.